

Lucyna Przezbórska

Akademia Rolnicza w Poznaniu

WALORYZACJA TURYSTYCZNA OBSZARÓW WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

1. Wstęp

Obszary wiejskie powiązane są „funkcjonalnie z rolnictwem oraz innymi formami działalności, dla których podstawą jest korzystanie z zasobów przyrody: lasów, rzek czy jezior [...], służą więc do prowadzenia produkcji rolniczej, gospodarki leśnej, rybołówstwa śródlądowego, a także wypoczynku i turystyki” [Wilkin 1999]. Jednak zdaniem Drzewieckiego [1985], dotychczasowe pojęcia wsi i terenów wiejskich nie tylko tracą swój dawny sens, ale w przyszłości „jedyną funkcją w pełni »wiejską« i nadto dynamicznie rozwojową stanie się rekreacja” [Drzewiecki, 1985].

Obszary wiejskie stanowią środowisko i stwarzają warunki do rozwoju turystyki wiejskiej i agroturystyki, ułatwiając lub utrudniając ten rozwój. W związku z tym zachodzi konieczność określenia tych obszarów i ich podstawowych cech, zwłaszcza tych, które mogą decydować o liczbie i strukturze gospodarstw zajmujących się turystyką na terenach wiejskich. Z analiz wynika, że niektóre rejony Wielkopolski posiadają potencjał do rozwoju agroturystyki i turystyki wiejskiej. Wyodrębnienie takich obszarów i ich klasyfikacja pozwolą także na zidentyfikowanie obszarów nowych, dotąd w niewielkim stopniu wykorzystywanych w celu rozwijania przedsięwzięć z zakresu turystyki wiejskiej i agroturystyki. Wiedza dotycząca waloryzacji atrakcyjności i przydatności turystycznej obszarów wiejskich może także ułatwić podejmowanie decyzji co do inwestowania w przedsięwzięcia turystyczne. Ponadto może być przydatna gospodarzom i mieszkańcom poszczególnych obszarów przygotowujących strategie rozwoju regionów czy powiatów. Problematyka określenia atrakcyjności oraz waloryzacji wiejskich obszarów turystycznych pojawiała się w polskiej literaturze od dawna – pierwsze próby oceny ilościowej walorów turystycznych metodą bonitacji punktowej podjęto w okresie międzywojennym [Gołębski 1999].

Jednak dopiero w latach dziewięćdziesiątych Drzewiecki [1992] wykorzystał metodę bonitacji punktowej do oceny agroturystycznej atrakcyjności środowiska wiejskiego na poziomie gmin (oceny wartości wiejskiej przestrzeni rekreacyjnej – WPR). Z analizy wynikało, że 66% obszaru kraju tworzy podstawy sprzyjające rozwojowi agroturystyki. Drzewiecki uwzględnił 7 cech (mierników) oceny WPR, z których za sprzyjające rozwojowi turystyki na terenach wiejskich uznał następujące: gęstość zaludnienia do 80 osób na 1 km², powyżej 60% gospodarstw prywatnych w ogólnej powierzchni UR, ponad 30% udziału łąk i pastwisk w obszarze UR, 30-60% udziału lasów w powierzchni gminy, powyżej 5% udziału wód w powierzchni gminy, do 60% osób utrzymujących się z dochodów pozarolniczych. Stopień rozproszenia zabudowy gospodarstw i terenów wiejskich jest natomiast różnie oceniany [Drzewiecki 1992]. Duczkowska-Małysz [1996] uznaje za niekorzystny typ rozproszony ze względu na organizację infrastruktury turystycznej. Drzewiecki [1992] i Sikora [1995] natomiast uważają bliskość infrastruktury za bardzo istotny czynnik rozwoju turystyki wiejskiej, choć dla mieszkańców dużych miast, którzy przeważnie na wsi szukają izolacji od skupisk ludzkich i pojazdów, a także bezpośredniego kontaktu z przyrodą, korzystniejsze jest rozdrobnienie sieci osadniczej.

W późniejszych latach dość powszechne zastosowanie w waloryzacji obszarów ze względu na ich przydatność dla rozwoju różnych form turystyki znalazły metody wielowymiarowej analizy porównawczej, a szczególnie metody taksonomiczne, np. wskaźnik agregatowy Hellwiga czy metoda agregatowa Perkala [Gołembski 1999; Gołembski 2002; Kukuła 1994; Milewski 2005]. W analizie zjawisk złożonych, czyli takich, których nie można wyrazić za pomocą jednej cechy ani też nie można zmierzyć bezpośrednio, niektóre częściowe struktury przestrzenne można ujmować syntetycznie za pomocą cech agregatowych. Cechy takie traktowane są wówczas jako funkcja rzeczywista bezpośrednio obserwowalnych i mierzalnych, czyli ilościowych cech prostych, reprezentujących istotne elementy i powiązania danej struktury w układzie jednostek przestrzennych [Wysocki 1996].

2. Metodyka

W pracy wykorzystano do przeprowadzenia waloryzacji turystycznej obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego miernik agregatowy Hellwiga. Wyznaczanie cechy agregatowej obejmowało, zgodnie ze wskazaniem literaturowym [Hellwig 1968], następujące etapy: wybór zbioru cech prostych, wyznaczenie kierunku preferencji cech prostych w odniesieniu do rozpatrywanej właściwości struktury oraz doprowadzenie ich do jednorodności (zwykle poprzez przekształcenie destymulant i nominant w stymulanty), ujednolicenie cech prostych do wspólnego układu porównawczego, czyli uwolnienie ich od miana poprzez normalizację (standaryzację), przyjęcie systemu wag dla cech i jednostek, wyznaczenie wartości cechy syntetycznej na podstawie wybranej formuły agregacji cech. Do analiz okre-

lono cechy proste charakteryzujące obszary wiejskie pod kątem ich przydatności dla rozwoju turystyki. Przy doborze cech prostych w badaniach skorzystano ze wskazań literaturowych [Drzewiecki 1992], uwzględniając: gęstość zaludnienia na terenach administracyjnie wiejskich (x_1), udział powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach indywidualnych w powierzchni użytków rolnych ogółem (x_2), udział łąk i pastwisk w powierzchni użytków rolnych (x_3), udział lasów i gruntów leśnych w powierzchni ogółem (x_4), udział wód w powierzchni ogółem (x_5), udział osób pracujących poza rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem, rybołówstwem i rybactwem w ogólnej liczbie pracujących (x_6)¹.

3. Wyniki

Po uporządkowaniu powiatów województwa wielkopolskiego według malejących wartości syntetycznego wskaźnika waloryzacji turystycznej terenów wiejskich, podzielono je na pięć klas, z których klasa I charakteryzowała się największą przydatnością dla rozwoju turystyki na terenach wiejskich, a klasa V stosunkowo najslabszymi warunkami dla rozwoju turystyki na obszarach wiejskich.

Tabela 1. Wyniki klasyfikacji powiatów województwa wielkopolskiego według syntetycznego wskaźnika turystycznej waloryzacji terenów wiejskich

Klasa	Powiaty i liczba gospodarstw agroturystycznych i kwater turystyki wiejskiej w 2004 r.	Liczba powiatów
I	czarnkowsko-trzcianecki (23), międzychodzki (40), wolsztyński (10)	3
II	chodzieski (6), nowotomyski (11), ostrzeszowski (8), złotowski (16)	4
III	gnieźnieński (24), grodziski (9), leszczyński (17), obornicki (11), ostrowski (1), pilski (17), słupecki (22), szamotuński (25), śremski (4), turecki (7), wągrowiecki (9)	11
IV	kępiański (2), kolski (18), koniński (9), kościański (14), krotoszyński (1), rawicki (11), średzki (9), wrzesiński (7)	8
V	gostyński (2), jarociński (7), kaliski (6), pleszewski (12), poznański (7)	5

Źródło: opracowanie własne.

Uzyskany rozkład powiatów w poszczególnych klasach odzwierciedla przestrzenne zróżnicowanie warunków do rozwoju turystyki wiejskiej w regionie (wartości średnie zmiennych według wydzielonych klas powiatów przedstawiono w tab. 2).

W grupie powiatów o najwyższych wartościach wskaźnika turystycznej waloryzacji obszarów wiejskich znalazły się 3 powiaty położone na zachodzie i północnym zachodzie regionu, przy czym najwyższy potencjał do rozwoju turystyki posiadał

¹ Ze względu na niedostępność danych dotyczących liczby osób utrzymujących się z dochodów pozarolniczych według powiatów, posłużono się liczbą pracujących poza rolnictwem, łowiectwem, leśnictwem, rybołówstwem i rybactwem.

Tabela 2. Średnie wartości zmiennych wykorzystanych do konstrukcji syntetycznego miernika waloryzacji wiejskiej przestrzeni turystycznej według wyodrębnionych klas powiatów

Cechy proste	Jednostki	Klasy powiatów				
		I	II	III	IV	V
x_1	(osoby/1 km ²)	37,7	34,3	46,9	57,7	67,9
x_2	%	78,0	77,9	76,0	83,2	77,8
x_3	%	25,1	21,6	16,0	14,4	9,8
x_4	%	42,3	38,3	23,4	15,9	18,7
x_5	%	3,9	1,9	2,4	1,5	1,3
x_6	%	60,2	58,9	57,7	53,1	51,1
y	liczba gospodarstw	65	39	79	27	22

y – liczba gospodarstw agroturystycznych i turystyki wiejskiej w 1999 r.

Źródło: obliczenia własne.

powiat międzychodzki, dla którego wskaźnik syntetyczny waloryzacji wyraźnie odbiegał od pozostałych. Obliczone wartości agregatowego miernika waloryzacji dla powiatów klasy I były 10-krotnie większe niż dla powiatów o wskaźnikach najniższych i wynosiły od 0,4873 do 0,5399. W tej grupie znalazły się powiaty charakteryzujące się wysokim udziałem powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach indywidualnych, zdecydowanie największym udziałem łąk i pastwisk w powierzchni użytków rolnych (średnio 25,1%, choć w powiecie czarnkowsko-trzcianeckim nawet 34,1%) i największym udziałem lasów i gruntów leśnych w powierzchni ogółem (przeciętnie 42,3%, w powiecie czarnkowsko-trzcianeckim nawet 51,2%, a w wolsztyńskim 45,4%). Tak wysokie udziały lasów w powierzchni ogólnej i użytków zielonych w powierzchni użytków rolnych wynikają między innymi ze stosunkowo słabej jakości gruntów w tych powiatach. W powiatach zgrupowanych w tej klasie największy był również udział wód w powierzchni ogółem (w powiecie międzychodzkiem 6,0%, w wolsztyńskim 4,1% powierzchni ogólnej). Z drugiej strony powiaty należące do tej klasy miały, obok powiatów klasy II, najmniejszą w województwie gęstość zaludnienia na terenach wiejskich (od 25,8 osób na 1 km² w powiecie czarnkowsko-trzcianeckim do 60,4 osób na 1 km² w powiecie wolsztyńskim) oraz najwyższy w regionie udział osób pracujących poza rolnictwem, łowiectwem, leśnictwem, rybołówstwem i rybactwem (średnio dla klasy – 60,2% ogółu pracujących, choć w powiecie międzychodzkiem 65,6%, czarnkowsko-trzcianeckim 60,7% a w wolsztyńskim 54,3% ogółu pracujących). Powiaty należące do tej klasy charakteryzowały się też dużym udziałem użytków rolnych w gospodarstwach indywidualnych w powierzchni użytków rolnych ogółem. Powiaty o najwyższych wartościach agregatowego miernika waloryzacji turystycznej odpowiadały powiatom, w których gospodarstwa agroturystyczne i turystyki wiejskiej powstawały najwcześniej i w których było ich najwięcej (łącznie 20% wszystkich jednostek agroturystycznych i turystyki wiejskiej).

Na drugim końcu rankingu, w klasie V – o najniższych wartościach wskaźnika agregatowego (0,0454 do 0,1062) znalazły się powiaty: gostyński, jarociński, kaliski, pleszewski i poznański. Na podstawie uwzględnionych w konstrukcji syntetycznego wskaźnika cech prostych (a zwłaszcza dość wysokiej gęstości zaludnienia – 67,9 osoby na 1 km², małego udziału łąk i pastwisk w powierzchni użytków rolnych – 9,8%, małego udziału lasów – 18,7% i wód – 1,3% w powierzchni ogólnej) wymienione powiaty posiadają relatywnie najslabsze w regionie warunki do rozwoju turystyki wiejskiej i agroturystyki. W powiatach klasy V najmniejszy był też udział ludności pracującej poza rolnictwem (51,1% ogółu ludności pracującej). Z jednej strony grupa ta obejmowała więc powiaty zlokalizowane wokół ośrodków miejskich (Poznań, Kalisz, Pleszew, Jarocin, Gostyń), z drugiej jednak znaczną część ludności pracującej w powiatach stanowili pracujący w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie, rybołówstwie i rybactwie. Pomimo wydawałoby się niesprzyjających warunków do rozwoju turystyki na terenach wiejskich, w powiatach tej klasy z powodzeniem funkcjonowały 34 gospodarstwa agroturystyczne i turystyki wiejskiej. O powstawaniu gospodarstw w tych powiatach musiały zdecydować inne cechy niż uwzględnione przy konstruowaniu syntetycznego wskaźnika, być może bliskość obszarów zurbanizowanych.

W klasach II, III i IV zgrupowano powiaty pośrednie pod względem przydatności dla rozwoju turystyki wiejskiej i agroturystyki. Klasę II można określić jako obszary charakteryzujące się dobrymi warunkami do rozwoju turystyki na terenach wiejskich, a szczególnie: najniższą w województwie gęstością zaludnienia na obszarach wiejskich (np. w powiecie złotowskim tylko 22,4 osoby na 1 km²), większym niż przeciętnie w regionie udziałem lasów w powierzchni ogólnej oraz udziałem łąk i pastwisk w powierzchni użytków rolnych. Niestety, powiaty tej klasy posiadają mało wód powierzchniowych (tylko 1,9% powierzchni ogólnej powiatów, czyli o połowę mniej niż powiaty klasy I). Niemniej jednak w powiatach należących do tej klasy funkcjonowało stosunkowo dużo gospodarstw agroturystycznych i kwater turystyki wiejskiej (łącznie 41).

Najliczniejszą klasą powiatów jest klasa III (11 powiatów), którą utworzyły jednostki charakteryzujące się przeciętnymi warunkami do rozwoju turystyki na obszarach wiejskich. Cechy proste dla wymienionych powiatów przyjmują wartości zbliżone do średnich dla województwa, z wyjątkiem udziału wód w powierzchni ogólnej, który wynosił średnio 2,4% i stanowił czynnik mogący sprzyjać rozwojowi turystyki.

W klasie IV znalazło się 9 powiatów charakteryzujących się słabymi warunkami do rozwoju turystyki wiejskiej i agroturystyki. Choć wyższy był w nich udział powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach indywidualnych, to żadna z pozostałych cech nie sprzyjała wyraźnie rozwijaniu turystyki na obszarach wiejskich. Są to, podobnie jak w przypadku klasy V, powiaty skupione wokół ośrodków miejskich (Konin, Koło, Rawicz, Kościan). Niemniej jednak i w tych powia-

tach funkcjonowało ok. 20% gospodarstw zajmujących się agroturystyką i turystyką wiejską (71 jednostek).

Współczynnik korelacji rang Spearmana (r) między wartościami wyznaczonego wskaźnika syntetycznego a liczbami gospodarstw agroturystycznych i turystyki wiejskiej wyniósł 0,5746, co świadczy o istnieniu średniego dodatniego związku korelacyjnego między warunkami do rozwoju turystyki na terenach wiejskich a liczbą gospodarstw świadczących usługi turystyczne na wsi w poszczególnych powiatach.

4. Podsumowanie i wnioski

Analiza wyznaczonego wskaźnika turystycznej waloryzacji obszarów wiejskich powiatów województwa wielkopolskiego pozwoliła na sformułowanie następujących wniosków:

1. Przyjęty do skonstruowania wskaźnika zestaw zmiennych dobrze zróżnicował powiaty Wielkopolski pod kątem ich warunków do rozwoju działalności agroturystycznej i turystyki wiejskiej. Analiza wartości wskaźnika dla poszczególnych powiatów umożliwiła wskazanie powiatów:

- o największej przydatności (potencjalnie najlepszych warunkach) do rozwoju turystyki na obszarach wiejskich: powiaty wolsztyński, międzychodzki i czarnkowsko-trzcianecki;
- o najmniejszej przydatności (gorszych warunkach) do rozwoju tego typu działalności: powiaty gostyński, jarociński, kaliski, pleszewski i poznański.

2. Na podstawie wyznaczonego wskaźnika korelacji rang Spearmana stwierdzono, że między wartościami syntetycznego miernika waloryzacji turystycznej obszarów wiejskich a przestrzennym rozmieszczeniem gospodarstw agroturystycznych i turystyki wiejskiej istnieje średni dodatni związek korelacyjny.

3. Wyliczone wartości agregatowego wskaźnika waloryzacji turystycznej pokazały, że zarówno warunki do rozwoju turystyki na terenach wiejskich Wielkopolski, jak i przestrzenne rozmieszczenie gospodarstw zajmujących się świadczeniem usług turystycznych na wsi są bardzo zróżnicowane i zależą od wielu czynników, nie tylko od zmiennych wykorzystanych do skonstruowania wskaźnika agregatowego waloryzacji turystycznej tych obszarów.

Literatura

- Drzewiecki M., *Rola przestrzeni wiejskiej w rekreacji*, „Problemy Turystyki” 1985 nr 1, Instytut Turystyki, Warszawa 1985, s. 41-56.
- Drzewiecki M., *Wiejska przestrzeń rekreacyjna*, Instytut Turystyki, Warszawa 1992.
- Duczkowska-Małysz K., *Rozwój obszarów wiejskich – raport*, MRiGŻ, Warszawa 1996.

- Gołembski G. (red.), *Metody stymulowania rozwoju turystyki w ujęciu przestrzennym*, Wydawnictwo AE, Poznań 2002.
- Gołembski G. (red.), *Regionalne aspekty rozwoju turystyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Hellwig Z., *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*, „Przegląd Statystyczny” 1968 nr 15.
- Kukuła K., *Próba waloryzacji województw ze względu na zagospodarowanie turystyczne i środowisko naturalne*, „Folia Turistica” nr 4, AWF, Kraków 1994, s. 135-140.
- Milewski D., *Regionalne uwarunkowania rozwoju turystyki na przykładzie województwa zachodniopomorskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Rozprawy i Studia (DXCII) 518, Szczecin 2005.
- Sikora J., *Agroturystyczny biznes, Poradnik organizatora turystyki*, Oficyna Wydawnicza Ośrodka Postępu Organizacyjnego sp. z o.o., Bydgoszcz 1995.
- Wilkin J., *Pozarolnicze funkcje obszarów wiejskich*, Roczniki Naukowe SERiA, t. I, z. 3, Rzeszów 1999, s. 27-36.
- Wysocki F., *Metody statystycznej analizy wielowymiarowej w rozpoznawaniu typów struktury przestrzennej rolnictwa*, Roczniki AR w Poznaniu, Rozprawy Naukowe, z. 266, Poznań 1996.

TOURISM VALORIZATION OF RURAL AREAS OF THE WIELKOPOLSKA REGION

Summary

Rural areas create the environment for development of rural tourism and agritourism, facilitating or making it difficult. There is a necessity to characterize the areas, including characteristics determining the number and structure of agritourism and rural tourism enterprises. The Wielkopolska region and especially some of the areas seem to be potentially favourable for agritourism and rural tourism development. The main purpose of the paper is to valorize rural agritourism areas of the Wielkopolska region. Hellwig methodology (1968) is used to construct aggregate measure for tourism valorization of rural areas. On the basis of the calculated values of the aggregate index areas advantaged and disadvantaged for rural tourism and agritourism development in the Wielkopolska region are pointed out.